

Лях І. О.

доцент кафедри управління та адміністрування
 Навчально-наукового інституту «Каразінська школа бізнесу»
 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ

LEGISLATIVE PROBLEMS OF INTRODUCTION OF THE INSTITUTE OF MEDIATION

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та проекту Закону України «Про медіацію», визначено законодавчі проблеми запровадження інституту медіації. Констатовано, що для належного врегулювання інституту медіації в трудовому праві необхідною є законодавча його регламентація, оскільки саме закони виступають основним джерелом права, зокрема трудового, вони визначають ключові матеріально-правові та процедурно-процесуальні аспекти суспільного життя, їх інституціоналізація відбувається у законах.

Ключові слова: закон, законопроект, медіація, нормативно-правовий акт, вирішення трудового спору.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the draft Law of Ukraine "On Mediation", identifies legislative problems in the introduction of the institution of mediation. It is stated that for proper regulation of the institution of mediation in labor law it is necessary to regulate it, because the laws are the main source of law, including labor, they determine the key substantive and procedural aspects of public life, their institutionalization occurs in law.

Key words: law, bill, mediation, normative legal act, labor dispute resolution.

Постановка проблеми. Впровадження інституту медіації у трудовому праві являє собою комплексний процес, що передбачає реалізацію ряду кроків і заходів різного характеру. І одним із ключових етапів у цьому напрямку є створення якісного нормативно-правового підґрунтя, необхідного для нормально функціонування процедури медіації у зазначеній сфері. В Україні ж наразі, продовжує Н. Бондарчук, правове регулювання медіації не можна вважати належним. Зокрема, не врегульовані питання чітких вимог до кандидатів на посаду медіатора, закладів котрі б могли надавати освітні послуги з напрямку «Медіація», не встановлено конкретний перелік документів, котрі б могли посвічувати кваліфікацію спеціаліста у сфері медіації. Також законодавець не окреслив вимог щодо процесу здійснення та юридичного оформлення медіації, не зазначив можливості існування строків позовної давності у даному виді судочинства та не встановив мінімальний розмір оплати діяльності медіатора [1]. Саме тому у даному дослідженні нами будуть розглянуті можливі напрямки розвитку правового регулювання впровадження інституту медіації у трудовому праві.

Стан дослідження. На окремі проблемні аспекти запровадження інституту медіації в трудове право у своїх наукових працях звертали увагу: І.Г. Ясинівський, Л. І. Кормич, М. А. Польовий, М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко, І. Є. Словська, Ю.А. Ведерніков, А.В. Папірна, М.В. Кравчук та багато інших. Втім, не применшуючи здобутки вказаних фахівців слід відзначити, що на сьогоднішній день особливої уваги потребують законодавчі проблеми запровадження інституту медіації.

Саме тому **метою статті** є: визначити законодавчі проблеми запровадження інституту медіації в Україні та опрацювати можливості їх подолання.

Виклад основного матеріалу. На проблемі відсутності законодавчого базису для забезпеченого належного впровадження і якісного функціонуван-

ня інституту медіації неодноразово наголошували як теоретики права, так і юристи-практики. Так, В. Ситюк з цього приводу пише, що, на жаль, на сьогоднішній час медіація в Україні, на відміну від інших Європейських країн, законодавчо не врегульована, що значно знижує ефективність її поширення в нашій країні. Так, наприклад, немає чіткого механізму підготовки і сертифікації медіаторів, що є наслідком виникнення в українському медіаційному просторі багатьох суб'єктів, які позиціонують себе як професійні медіатори, але, на жаль, не мають відповідного фаху, який дозволить провести медіацію на належному професійному рівні. Все це потребує правового врегулювання на законодавчому рівні. В. Ситюк наголошує на тому, що Верховною Радою України досі не прийнято проект Закону України «Про медіацію». Прийняття даного законопроекту, на думку правника, розширить альтернативні способи вирішення спорів, дасть можливість сторонам врегулювати спір в позасудовому порядку, що сприятиме вдосконаленню в Україні механізмів захисту прав людини і громадянина. Важливо враховувати, що на відміну від судової процедури вирішення спору, в якій завжди є сторона яку не влаштовує рішення суду, в процедурі медіації сторони самостійно приймають рішення, яке задовольняє обох сторін спору. Згадуючи законопроект, важливо відмітити, що надмірна стандартизація медіації являє собою небезпеку будь-якого нормативного регулювання процедури медіації. Звідси, підсумовує В. Ситюк, законодавство про медіацію, зокрема законопроект «Про медіацію», який буде прийнятий Верховною Радою України, повинен регулювати лише базові принципи медіації, такі як добровільна участь, нейтральність, незалежність, конфіденційність. Інші питання, наприклад, пов'язані з професійною етикою медіатора, мають регулюватись кодексом етики медіаторів, який повинен базуватись на основі типового документу, а саме Європейського кодексу поведінки меді-

аторів, який був розроблений ініціативною групою посередників за підтримкою Європейської комісії та прийнятий на конференції в Брюсселі 2 червня 2004 року [2]. Н. Бондарчук у своїй статті, присвяченій проблематиці медіації в Україні, пише, що сьогодні наша держава впевнено йде шляхом Євроінтеграції. Це рішення призвело до глобальних змін не тільки в економічній, політичній та соціальній сферах, але і в багатьох інших, включаючи і сферу права. В Україні було проведено судову реформу: зокрема, була внесена низка змін до Конституції України, процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Окрім цього, було створено Вищий антикорупційний суд [1]. Але, наголошує дослідниця, у сторіччя світової глобалізації цього замало. Адже у всіх провідних державах світу ставлення до судочинства різоче відрізняється від нашого. Розв'язання конфліктів у таких провідних країнах-членах Євросоюзу, як Франція, Німеччина, Бельгія, Італія, у 80 % випадків проводиться не за допомогою класичної моделі судочинства, а за допомогою використання альтернативних видів судочинства, найбільш поширеним з яких є медіація [1]. О.Г. Серєда зазначає, що загальний контекст потужних державно-правових реформ в Україні зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів до розв'язання різноманітних питань, які є однаково значущими як для публічного, так і для приватного сектору життєдіяльності суспільства. Одним із таких питань є ефективне регулювання вирішення спорів і конфліктів у різних сферах суспільного життя. Традиційним способом розв'язання таких проблем був і залишається суд. Проте останнім часом все більше уваги вітчизняних дослідників привертають існуючі за кордоном альтернативні способи та методи вирішення спорів [3, с.38]. Однією із ключових проблем використання медіації для вирішення трудових спорів О. Г. Серєда вважає те, що чинне трудове законодавство України, на відміну від багатьох європейських країн, профільно не регулює процедуру медіації як такої [3, с.40].

І. Г. Ясиновський, аналізуючи проблеми впровадження та проведення медіації в Україні, пише, що альтернативні способи вирішення конфліктів, які знайшли своє закріплення на міжнародно-правовому рівні, викликають особливий науковий інтерес в українських правознавців, оскільки вітчизняне правосуддя поступово починає відходити від радянської позитивістської спадщини і шукати нові шляхи врегулювання правових спорів, які б змогли зняти навантаження із судових органів. Однак як новий невластивий для України правовий інститут медіація поки не набула поширення в нашому суспільстві [4, с.260]. Серед інших проблем запровадження медіації, наголошує науковець, особливе місце займає питання відсутності спеціалізованого законодавства. На даному етапі впровадження медіації в Україні відбувається процес створення спеціалізованого законодавства у сфері медіації. До цього процесу долучилися і представники громадського руху, який об'єднався у 2013 році у Національну

асоціацію медіаторів. Громадські представники займаються правотворчою діяльністю, розробляючи та просуваючи у Верховну Раду України законопроекти з питань, які здійснюють правове регулювання медіації та стандартів етики у сфері медіації. Так, у Верховній Раді України в останні роки було зареєстровано декілька проектів Закону про медіацію. І. Г. Ясиновський переконаний, що законодавство про медіацію має насамперед інформаційну функцію, є каталізатором попиту на ці послуги. Саме у законі про медіацію держава повинна визначити міру своєї присутності в альтернативних способах вирішення конфліктів – так, щоб не заважати ініціативі громадян та не допускати зловживань, зокрема при проведенні медіації [4, с.264-265]. В. Мотиль у своїх працях відмічає, що медіація є однією з найбільш поширених альтернативних форм врегулювання спорів у сучасних демократичних правових державах, і її популярність стрімко зростає. Медіація отримала особливого поширення і розвитку у країнах Західної Європи, США, Австралії та, останнім часом, набуває популярності на території країн Східної Європи та колишнього Радянського Союзу. Підтвердженням цього стало прийняття законів про альтернативні процедури вирішення спорів за участі посередника (процедуру медіації) в Республіці Молдові, Республіці Казах-стан, Республіці Білорусь та у Російській Федерації. Поширення медіації зумовлене рядом переваг порівняно як з судовим розглядом, так і з іншими альтернативними методами вирішення спорів. Набуває популярності медіація і в Україні. Особливо актуальним питання законодавчого регулювання медіації стало з огляду на ратифікацію Україною угоди про асоціацію між Україною та ЄС 16.09.2014 р. Важливим і ключовим, на думку автора, є питання про те, чи потрібно в Україні врегулювати медіацію взагалі і чи потрібен в Україні закон про медіацію? В. Мотиль вважає, що недоліком розроблених проектів законів України про медіацію є їх надмірна формалізованість та деталізація. Необхідно прийняття рамкового закону про медіацію, який би регулював лише основоположні питання медіації. Прийняття такого закону сприяло б посиленню ролі медіації як засобу вирішення спорів, інформованості суспільства, впровадженню його у практику та зрештою інтеграції інституту медіації у правову систему України [5].

Враховуючи вище викладене, вбачається цілком доцільним та виправданим прийняття спеціального закону «Про медіацію», спроби чого здійснюються з початку 2000-х років. Так ще у 2004 р., коли при Міністерстві юстиції України було створено Міжгалузеву робочу групу з метою формування державної Концепції законодавчого врегулювання застосування програм відновного правосуддя (медіації) у кримінальному судочинстві України. У 2006–2007 р. було розпочато роботу над проектами ЗУ «Про медіацію (примирення)» та ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо процедури медіації (примирення)». Вказаними законами пропонувалось впровадити процедуру медіації (примирення) у кри-

мінальне, цивільне та господарське судочинство, а також унормувати на законодавчому рівні діяльність громадських організацій, що впроваджують програмні примирення. У 2008 р. ці документи були вивчені на громадське обговорення, однак далі справа не зайшла [5]. У законопроектах з питань медіації, що носилися до парламенту починаючи з 2010 року вже йшлося про медіацію і в трудових спорах.

Розміркуючи про удосконалення і розвиток правового регулювання впровадження інституту медіації у трудовому праві доцільно відповісти на питання про те, а чому, власне кажучи потрібен саме закон, чому не можна обмежитися підзаконним актом, який би визначав організаційні засади проведення медіації, а інші її аспекти врегульовувалися сторонами у договірному порядку? Як приклад можна навести наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» від 17.08.2016 № 892. Цей Державний стандарт застосовується для організації надання соціальної послуги особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, моніторингу й контролю якості її надання, визначення тарифу платної соціальної послуги. Закріплені у вказаному наказі положення визначають зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації), показники її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання, які надають таку послугу [6]. Відповідаючи на дане питання слід з'ясувати, що являє собою закон. Так, Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко та Д. О. Безносенко розуміють закон як нормативно-правовий акт органу законодавчої влади або самого народу, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається в особливому порядку і має найвищу юридичну силу. Закон є головним засобом зовнішньої публічної фіксації та нормативного закріплення права, що створює можливість чіткого визначення його конкретного змісту та подальшого захисту [7, с. 244-245]. За В.В. Лазаревим закон – це такий, що приймається в особливому порядку і володіє вищою юридичною силою нормативно-правовий акт, та який виражає державну волю по ключовим питанням суспільного життя [8, с. 145]. Закон, пише О. Ф. Скакун, – нормативно-правовий акт, ухвалений в особливому порядку вищим представницьким органом держави або безпосереднім волевиявленням народу (референдум), який регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю (інтереси) більшості населення та володіє вищою юридичною силою [9, с. 366]. З позиції, яку висловлює В.О. Котюк закон слід розуміти як нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади (Верховної Ради України) або всього народу (під час проведення референдуму), який регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю і інтереси більшості населення і має найвищу або вищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів [10, с. 42]. За М. В. Цвіком закон – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому

порядку парламентом або безпосередньо народом, який визначає відправні засади правового регулювання суспільних відносин [11, с. 282]. В. К. Бабаєв у своїх працях пише, що термін «закон» досить часто тлумачать як загальнообов'язкове правило, забезпечене примусовою силою держави. В такому розумінні закон ототожнюється, по суті, з правом. Однак у суто юридичному сенсі закон – це нормативний правовий акт, прийнятий в особливому порядку органами законодавчої влади, який регулює найважливіші суспільні відносини і, який володіє вищою юридичною силою [12, с. 329-330]. І. Є. Словська, аналізуючи поняття закону, зазначає, що і право, і закон є засобом регуляції суспільних відносин. Закон слід розуміти як нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини (основи конституційного ладу, основні права, свободи і обов'язки особи) шляхом встановлення загально обов'язкових правил (норм), що приймається із додержанням законодавчої процедури та прийомів законодавчої техніки, має вищу юридичну силу та відповідну структуру і реквізити. Серед головних ознак закону І. Є. Словська виділила наступні: родова категорія – «нормативно-правовий акт»; суб'єкт прийняття – вищий представницький орган державної влади або народ на референдумі; предмет правового регулювання – найбільш цінні для суспільства і держави відносини; вища юридична сила стосовно інших правових актів, які є підзаконними; наявність певної структури і реквізитів; може бути змінений тільки законом та перевірений на відповідність Основному Закону лише Конституційним Судом України [13].

На відміну від закону підзаконний нормативно-правовий акт – це документ, який видається компетентним органом або посадовою особою на підставі закону, відповідно до нього, для конкретизації та виконання законодавчих приписів та містить норми права. При цьому важливо відмітити, що підзаконність цих актів не означає їх меншу юридичну обов'язковість. Вони мають необхідну юридичну силу, але вона не має всезагальності та верховенства, притаманної законам [14]. М. В. Кравчук тлумачить підзаконні нормативно-правові акти як документи компетентних органів, які видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Підзаконні акти регламентують відносини, що вже регулюються за допомогою законів, тому вони не можуть суперечити законам, Конституції, повинні відповідати принципам і вимогам права. Вони повинні мати всі реквізити: назву, хто видав, дату видання, причини, підпис уповноваженої особи і печатку. Підзаконні нормативно-правові акти відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, їхня дія спрямована на виконання та конкретизацію вимог законів. Адже законами регулюються найважливіші суспільні відносини. Всі інші суспільні відносини регулюються підзаконними актами. Це дає можливість оперативніше на законодавчому рівні вирішувати всі нагальні державні проблеми [15, с. 135-136].

Висновок. Отже, враховуючи вище викладене, можемо констатувати, що для належного врегулювання інституту медіації в трудовому праві необхідною є законодавча його регламентація. Оскільки саме закони виступають основним джерелом права, зокрема трудового, вони визначають ключові матеріально-правові та процедурно-процесуальні аспекти суспільного життя, їх інституалізація відбувається у законах. Підзаконні акти, в свою чергу, розвивають та конкретизують більш загальні законодавчі положення. При цьому важливо відмітити, що цілями закону є не суворота та детальна регламен-

тація процедури медіації, а визначення її основоположних принципів даної процедури, окреслення юридичного поля, в якому вона функціонуватиме, а також встановлення ролі держави у її забезпеченні. Закон про медіацію покликаний сприяти всебічному втіленню соціальної справедливості в основних сферах суспільного життя, зокрема у галузі трудових і тісно пов'язаних із ними відносин. Даний закон повинен привернути увагу суб'єктів до альтернативного способу врегулювання спірних ситуацій, проінформувати їх про правові засади та переваги використання медіації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук Н. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 209–213. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/42.pdf>.
2. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні / НАА України. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>.
3. Серета О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2. С. 38-45.
4. Ясинівський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 55. С. 260-267.
5. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 46-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_11_9.
6. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» від 17.08.2016 № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
8. Теория права и государства Учебник / под ред. В.В. Лазарева. М.: Право и Закон, 2001. 576 с.
9. Скакун О. Ф. Теория права і держави: Підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
10. Котюк В.О. Теория права: Курс лекцій : навч. посібник для юрид. фак. вузів. К.: Вентурі, 1996. 208 с.
11. Загальна теорія держави і права : [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
12. Теория государства и права : учебник / под. ред. В.К. Бабаева. М.: Юрист, 2002. 259 с.
13. Словська І. Є. Поняття та ознаки закону. Держава і право : зб. наук. праць. К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2011. Вип. 52. С. 7–16. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34074/01-Slovska.pdf?sequence=1>.
14. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теория держави і права : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 333 с. URL: http://pidruchniki.ws/14940511/pravo/ponyatya_vidi_pidzakonnih_normativno-pravovih_aktiv#143.
15. Кравчук М. В. Теория держави і права. Проблеми теорії держави і права : навчальний посібник. 3-тє вид., змін. й доповн. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.